

CLERICUL DIMITRIE TEODORI (1822-1865) SCHIȚĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ

Preot prof. dr. Vasile Muntean

La Biblioteca vechei Universități clujene, sub nr. 288936, a fost înregistrat un manuscris al clericului lugojean Dimitrie Teodori, imprimat în tipografia eparhială sibiană în anul unirii Principatelor; autograful se intitula astfel: „Scurtă răspicare a unor începuturi de căpetenie ale Mărturisirei ortodoxe răsăritene pentru tinerimea, ceea ce au petrecut catechismul cel mic. Cu binecuvântarea înalt preasfinției sale domnului Emilian, dreptcredinciosul episcopul Vârșețului, ș.c.a. Sibiiu, 1859. În tipografia diecezană, în octavo, 24 p.”

E necesar, întâi de toate, să explicăm unii termeni mai aparte: „răspicare” credem că provine din latinescul *respicio* (*ere, spexi, spectrum*) și semnifică „privire”; deci: „Scurtă privire...” „Domnul Emilian”, pe urmă, nu este alt-cineva decât ierarhul locului - foarte rar de origine română - , Emilian Chenghelaș¹. Dumnealui, în pofida acestui fapt, de teamă să nu fie afectată Ortodoxia locală prin adoptarea literelor latine de către nu puține comunități ortodoxe române din Banat, s-a opus cu obstinație utilizării respectivei grafii². În acest context, nu ne surprinde împrejurarea că însuși D. Teodori, cleric emancipat, deja în 2 iunie 1846, în protocolul adunării comunei bisericești din Lugoj, ca *Dimitrie Theodory, Diaconul locului* s-a iscălit; așadar a folosit caracterele latinești, „străbune”, și nu slovele chirilice. Legat de abrevieri (ș.c.a. = și celelalte aparținătoare), trebuie să precizăm că în titulatura oficială se mai indicau - *largo* -, pe lângă Vârșeț, și alte localități bănățene: Caransebeș, Lugoj și Orșova - Mehadia³. Cu toate acestea, neuitând că e român ,același episcop Emilian în 1853, printr-o circulară anume (repetată ulterior) ,recomanda spre abonare „Telegraful Român” de la Sibiu⁴, luptând totodată (în calitatea sa de „dreptcredincios episcop”) împotriva prozelitismului eterodox⁵.

¹ I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Ed. mitropolitană, Timișoara 1977, p. 150.

² *Ibidem*, pp. 175-176; I.D. Suciu - R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, II, Ed. Arhidiecezană, Timișoara, 1980, p. 777 și urm.

³ I.D. Suciu - R. Constantinescu, *op.cit.*, II, p. 787.

⁴ *Ibidem*, pp. 782, 784 etc.

⁵ *Ibidem*, pp. 786-789 et passim.

Tot de la D. Teodori ne-a parvenit și o broșură intitulată *Logojul, altcum Lugoș și Lugas își trage numele său de la latinul „locus” (locul)*, (Timișoara, 1859), opuscul reeditat în anul 1936 sub titlul firesc: *Cum s-a zidit biserica ortodoxă română din Lugoș*. E vorba de sf. lăcaș - monument istoric „Adormirea Maicii Domnului”. Cât despre etimologia lansată, ea din păcate nu s-a confirmat.

Înainte de a discuta și despre o altă scriere a celui ce a trăit doar 43 de ani, se cade să înfățișăm succint viața și activitatea sa⁶. Dimitrie Teodori s-a născut în februarie 1822 la Lugoș. Tatăl său era neguțător și se numea Ioan, iar mama sa - Suzana. A urmat școala primară, în limba română și germană, în orașul de pe Timiș, apoi gimnaziul din Oradea-Mare și Timișoara; la Teologia din Vârșeț se va înscrie în anul 1839.

În 1843 s-a căsătorit cu tânăra bucureșteană Anica („fiica diplomariului de stat” - cum arată istoricul prot. dr. George Popovici, frate al cunoscutului slavist Iosif Popovici de la Cluj); a avut cinci feciori și patru fete. În noiembrie, același an 1843, este sfințit diacon pentru catedrala lugojeană „Adormirea Maicii Domnului”. În anul 1846 e numit și catehet la gimnaziul inferior din orașul de pe Timiș, iar în ianuarie 1848 este hirotonit preot. Participă cu toată convingerea - alături de foarte mulți confrăți din întregul Banat istoric - la Revoluția pașoptistă⁷, în urma căreia va avea mari neplăceri, fiind îndepărtat din funcție.

Un document⁸ mai puțin cunoscut - adresa consistoriului Episcopiei vârșetene din 23 martie 1850 - semnalează, *inter alia*, atitudinea curajoasă a protopopului Ioan Marcu: „Cu mare neplăcere au procetit acest consistorium scrisoarea Prea bineîncuviințării D-tale ddo 11 martie a.c., unde pre preotul Dimitrie Teodori, paroh de acolo [Lugoș], de notar consistorial ați îndrăznit a-l recomanda, necăutând la prea înalta poruncă a Sfinției Sale D-lui Patriarh a (I) nostru ddo 28 sept. a.t. [recut] și a Consistoriului acestuia ddo 8 oct. a.t. la voi slobozită, unde toți preoții care cu slujitorii rebelianți în învinovățătoare relații au fost, de loc [= imediat] de la dobânditele benefițuri, de la chiemarea și benefițul său a se ridica și ca nevrednici de acelea a se declara. Deci, din pricină că Domnia Ta a întârziat a împlini acea înaltă poruncă, consistoriul acesta poruncește ca pre zisul Teodori de loc [grabnic] de chiemare și benefiț să-l suspendezi...”. Același consistoriu (în aprilie 1850) din nou va atrage atenția protoprezbiterului Marcu asupra „fețelor” care au avut contact cu Ignatie

⁶ Datele de mai jos le-am împrumutat din „Foaia Diecezană” nr. 14/3 apr. 1905 (anul XX), p. 1, și aparțin prot. Dr. G. Popovici. S. Forțiu, în *Denumirile Banatului în secolul XIX* (www.banat.ro/XIX.pdf) nota 100, îl confundă pe George Popovici lugojeanul (1862-1927) cu Gheorghe Popovici arădeanul (1889-1950); vezi și „Episcopia Aradului” (coord. M. Păcurariu), Ed. Diecezană, Arad 1989, p. 168.

⁷ V. Lăzărescu, Preotul Dimitrie Teodori, participant la Revoluția de la 1848, în „Mitropolia Banatului” 4-6/1980, pp. 307-310.

⁸ V. Muntean, Monografia Arhiepiscopiei Timișoarei, Ed. Învierea, Timișoara 2012, p. 211.

Vuia (vicar episcopesc revoluționar), ca „de la dregătoria, precum și de la viețuita bunătate a parohiei a le opri”⁹.

Până și înlăturat din oficiul său, D. Teodori - în 16 septembrie 1850 - adresează împăratului vienez un bine-întemeiat memoriu în care prezintă revendicările preoțimii agresate (prin demiterea „celor mai distinși preoți”), precum și doleanțele populației românești de sub jurisdicția eclezială străină, acum de-a dreptul „asupritoare”, ca în final să solicite însăși reabilitarea sa¹⁰. La 19 octombrie 1850, D. Teodori e citat la judecata consistoriului, dar prin intervenția fermă a frunțașilor lugojeni - o cerere adresată Ministerului Cultelor din Viena¹¹ - este restabilit în drepturile sale. De notat că un herodot mai vechi (urmat de alți cercetători) a afirmat că D. Teodori ar fi făcut parte din societatea secretă „Constituția”¹², cu orientare antifeudală; eroarea s-a datorat unei confuzii: D. Teodori se mai chema Roșiu, ca și un membru al „Constituției”: Ioan Teodor, „zis și Roșiu”. Un argument în plus: în 1830 când a fost descoperită de autorități așa- numita „Constituție”, D. Teodori avea doar 8 ani.

Ne-am înșela dacă am crede că pașoptiștii din cadrul Bisericii strămoșești bănățene au fost niște simpli „rebelianți” ori răzvrățiți. Protopopul I. Marcu, fost coleg de școală cu Andrei Șaguna, se gândea în 5 septembrie '48 să întemeieze „o fundație spre ridicarea tinerilor români”. La insistențele aceluiași responsabil ecleziastic s-a înființat totuși o societate română de lectură ce continua societatea literară din 1846. Cum am văzut, teologul D. Teodori avea câteva scrieri, între care și o *Eclogă* (cântece pastorale în 5 acte); această piesă va fi reprezentată începând cu anul 1843 de către actori diletanți, în scopul popularizării teatrului românesc. Într-o epistolă datată la Vârșeț în 15/24 ianuarie 1848, Nicolae Tincu-Velia îi vorbea cu entuziasm amicului său Ioan Marcu despre „Dicționarul latin-român” al profesorului N. Bălășescu, la care au început a se înscrie prenumerați care „și până acum dederă publicului nostru a cunoaște de ce zel sunt D-lor inspirați întru înaintarea, lățirea și ajutorarea culturii naționale”. La 23 sept. 1849, Dimitrie Petrovici-Stoichescu (vicar mitropolitan pașoptist) solicită, sub titlu de împrumut, de la același I. Marcu „Novelele Românești care acum în Brașov se tipăresc [...]. Aud că prin Lugoj acestea se află, iară până la Lipova încă nu or pătruns. Eu am trimis prenumerația la Sibiu, însă târziu le voi căpăta”¹³.

⁹ V. Muntean (în colab.), *Monumente istorice-bisericești din Lugoj*, Ed. Mitropoliei, Timișoara 1981, p. 77.

¹⁰ I.D. Suci - R. Constantinescu, *op.cit.*, II, pp. 754-761.

¹¹ I.D. Suci, *Monografia...*, planșa 49 (dintre pp. 160 și 161): petiție semnată de mai mulți intelectuali, meseriași, negustori și țărani („paori”) din Lugoj.

¹² V. Muntean, *Exegeze istorice și teologice*, Ed. Marineasa, Timișoara 2005, pp. 171-179, îndeosebi p. 176, unde este citat Ioan Boroș.

¹³ Informațiile de mai sus - bazate pe documente de arhivă - le-am preluat din propria-mi carte, *Spiritualitate bizantină și românească*, Ed. Marineasa, Timișoara 2004, pp. 192-193.

Este de remarcat că, din septembrie 1860, Dimitrie Teodori va fi profesor la teologia din Vârșeț (Secția română), până în anul trecerii sale în eternitate (3 ianuarie 1865). În această ipostază - exclusiv ca dascăl - îl prezintă și un manual clasic de Istoria Bisericii românești: cursurile vârșețene durau, inițial, doi ani, ridicate din 1830 la trei. La despărțământul român al Institutului clerical în cauză au predat, între alții, Andrei Șaguna (1842-44), de asemenea Ignatie Vuia (1835-47), Nicolae Tincu-Velia (1843-60; autorul „Istoriei bisericești politico-naționale a românilor de peste tot”, cu știri valoroase referitoare la autohtonii din Banat), George Peștean (1850-65), Dimitrie Teodori-Roșu (1860-64).¹⁴

Înainte de a încheia, socotim util a releva câteva detalii în legătură cu Ecloga „teodoriană”, deja pomenită. Anterior compunerii sale (anul 1843, cum spusese), încă în 1833 învățatul transilvan greco-catolic Timotei Cipariu alcătuisese Ecloga sa¹⁵, dedicată „Măriei Sale Domnu’ D. Ioan Lemenyi”, fiind tipărită la Blaj. Cum e cunoscut, Lemeni era episcopul unit al Blajului, instalat în *Anno Domini* 1833, suspendat în noiembrie 1848 și obligat să demisioneze în martie 1850¹⁶. Spre deosebire de cărturarul ardelean amintit, teologul bănățean Teodori, chiar dacă nu-l uită (într-o strofă) pe Ferdinand I de Habsburg, închină însă propria dramă alegorică - cu stihuri de o oarecare frăgezime - României. Iată strofa ce ne interesează în chip special; o reproducem integral:

„Lauda Rumânimei
 Și jertva [= jertfa] neamului.
 Noroc, și Gintei
 Pace sufletului.
 A lui marea bunătate
 Și lumii toate dreptate,
 Inimi tinere o cântă
 Cu mulțămire sfântă”.
 (fragment din „Corul al 4-lea”)¹⁷

Lui D. Teodori i se atribuie piesa „Păstoriul”, compusă pentru copii.

După aprecierea istoriografului (citat și până acum) G. Popovici¹⁸, Dimitrie Teodori s-a remarcat - în viața lui scurtă - prin tact, experiență și cunoștințe bogate, dovedindu-se în consecință un demn militant întru apărarea intereselor Bisericii sale, în ce privește românismul.

¹⁴ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, III, Ed. Patriarhiei 1994 (1997), p. 271.

¹⁵ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (coord. G. Drăgoi et alii), Ed. Academiei, București 1979, p. 184.

¹⁶ M. Păcurariu, *op.cit.*, III, p. 567.

¹⁷ V. Muntean, *Spiritualitate...*, pp. 185-189: „O eclogă mai puțin cunoscută”.

¹⁸ A. Ghidiu, I. Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Ed. autorilor, Caransebeș 1909, p. 196.